

SCHILLER A NAŠA DOBA

RUDOLF STEINER

GA 51

IX. Schiller a idealizmus

25. marca 1905, Berlín

V tejto poslednej prednáške sa chcem zaoberať konkrétnou otázkou, ktorá súvisí s prednáškou, v ktorej som rozoberal Schillerov vplyv na súčasnosť. Problém estetiky v Nemecku prichádza tu, pretože Schiller stojí v úzkom vzťahu k etablovaniu estetiky ako vedy – vedy o kráse.

Videli sme, aký bol Schillerov postoj ku kráse v rôznych obdobiach svojho života. Schiller videl v kráse niečo, čo malo zvláštnu kultúrnu hodnotu. Veda o estetike, ako ju poznáme dnes, má len 150 rokov. Je pravda, že Aristoteles písal o poetike, ale tieto názory zostali po stáročia nehybné. Vieme, že aj Lessing sa vracal k Aristotelovi. Až do osemnásteho storočia, kedy Baumgarten vyrástol vo Wolffovskej filozofii, nenastal žiadny skutočný pokrok a v roku 1750 napísal knihu o krásnom s názvom *Ae sthetica*.

Odlišuje krásne od pravdy tým, že, ako hovorí, pravda obsahuje jasnú myšlienku, zatiaľ čo to krásne existuje v nejasných a zmätených predstavách. Bolo to len niekoľko rokov pred Schillerovým časom, kedy sa takéto nápady mohli objaviť.

Aj v *Kantovej Kritike úsudku* máme akúsi estetiku, ale v ňom nemáme nič iné ako teóriu; nikdy nemal živú predstavu o tom, čo je krása, nikdy sa nedostal tri míle od svojho rodiska v Königsbergu a nikdy nevidel žiadne dôležité umelecké dielo; a tak mohol písať len z hľadiska abstraktnej filozofie. Schiller vo svojich

Estetických listoch ako prvý uchopil problém akýmkoľvek spôsobom.

Aká bola vtedajšia pozícia? Goethe sa túžobne zahľadel do Grécka a Winckelmann tiež vrhol lútostivý pohľad na vek, keď muži vo svojom umení kopírovali božské. Schiller počas svojej druhej tretiny pociťoval rovnakú lútosť, ako môžeme vidieť na jeho *Götter Griechenlands*. Opäť, v gréckej dráme, čo je to, ak nie náboženský pocit, ktorý leží vzadu. Je založená na tajomstve, tajomstve Boha, ktorý sa stáva človekom, ktorý trpí ako človek, umiera a vstáva z mŕtvych. To, čo sa stalo v duši, sa považovalo za očistenie; a dokonca aj cez Aristotelovu poetiku stále prechádza slabý dych. Tragické malo spočívať v „vyrobení akcie, ktorá vzbudzovala lútosť a strach a ktorej cieľom bolo očistiť tieto pocity“. Bolo ťažké pochopiť, čo sa tým myslelo; a Lessing o tom veľa meditoval. V devätnástom storočí vyrástla okolo tohto problému rozsiahla literatúra a celé knižnice mohli byť zaplnené knihami zaoberajúcimi sa Katharsis. Myšlienka nebola pochopená, pretože muži nerozumeli z toho, čo vyrástla.

V Aischylovi stále môžeme vidieť niečo z tejto „Božej drámy“. Uprostred diania stál Dionysos ako veľká dramatická postava a dianie sprevádzal chór okolo neho. Takto pre nás Edouard Schuré vytvoril mysterióznu drámu. Dramatická kultová akcia mala jednoznačný cieľ priviesť človeka na vyššiu úroveň existencie. Bolo vidieť, že človek je zachvátený vášňami, že jeho nižší život ho robí príbuzným; ale môže sa nad nich povzniesť, ak sa očistí to vyššie, čo v ňom žije; môže sa pozdvihnúť pohľadom na božský vzor. Tento typ reprezentácie mal človeka priviesť k zušľachtovaniu ľahšie, ako by sa dalo dosiahnuť učením. Ako povedal Schopenhauer, je dosť ľahké kázať morálku, ale veľmi ťažké ju ustanoviť. Až v neskoršom veku ľudstva dospel Sokratov názor, že cnosť je naučiteľná. Ale cnosť je niečo, čo žije v človeku a je mu prirodzené, ako je jedenie a pitie; môže ho k tomu priviesť, ak sa v ňom prebudí božské, obraz trpiaceho boha. Toto

čistenie podľa božského vzoru sa nazývalo Katharsis. Lútosť a strach mali byť vyvolané; obyčajné sympatie, ktoré sú spojené s osobným, mali byť povýšené na veľké neosobné sympatie, keď bol boh videný trpieť pre ľudstvo. Potom sa dramatická akcia poľudštila a v stredoveku môžeme vidieť, ako sa morálka oddelila a objavila sa samostatne. Tak sa v kresťanstve čiastočne vytvorilo to, čo žilo inkarnované v mystériách. Grék sa na vlastné oči pozrel na boha, ktorý opäť vstal z poníženia.

Schiller veľmi intenzívne cítil túžbu vrátiť ľuďom toto poznanie, aby zjednotil zmyslový svet a morálku. Jadrom jeho poézie je túžba zladiť tieto dva – zmysly a morálku, tú morálku, ktorú Kant interpretoval tak prísne, že povinnosť odvádza ľudí od všetkého, čo sa javilo ako prirodzené sklony. Schiller naopak požadoval, aby sa clo zhodovalo so sklonom; chcel, aby sa vášeň natoľko očistila, aby sa mohla zhodovať s povinnosťou. Preto si Goetheho tak veľmi vážil, lebo v ňom videl dokonalé spojenie zmyslového sveta a morálky.

Hľadal toto zjednotenie v kráse. A keďže Schiller v nezvyčajnej miere disponoval nemeckou kvalitou estetického svedomia, chcel z umenia urobiť prostriedok na pozdvihnutie človeka na vyššiu úroveň existencie. Počas klasického obdobia panoval silný pocit, že krása neexistuje len preto, aby vyplňala nečinné hodiny, ale že je to most medzi zmyslovým svetom a božským. Schiller sa presadil dosť ďaleko, aby tu našiel slobodu. Sklon už netreba potláčať: poznamenal, že človek musí byť na stupnici veľmi nízko, ak má byť cnostný v opozícii voči svojim vlastným sklonom. Jeho sklon musí byť rozvinutý tak ďaleko, aby konal cnostne sám od seba. Predtým vo svojom *The Stage ako morálnej inštitúcii* kázal niečo veľmi podobné prísnej kantovskej morálke.

"V dobývaní hmoty formou spočíva tajomstvo pána." Čo je však v skutočnosti materiálom básnika? V akom postoji môžeme nájsť ten správny pohľad na to krásne? Kým nás zaujíma len jedna tvár, ešte sa nám nenaskytol pravý umelecký pohľad; stále existuje

lipnutie na hmote. („Dbajte na „čo“, ale viac na „ako!“) Pokiaľ básnik ukazuje, že nenávidí darebáka, akoby to bol jeho osobný záujem, stále lipne na hmote a nie na forme; ešte nedospel k estetickému pohľadu. Dosahuje to len vtedy, ak je darebák predstavený tak, že trest ukladá prirodzený poriadok a nie básnik. Potom je „svetová karma“ dokončená; svetové dejiny sa stávajú svetovým súdom. Básnik si nevšíma seba a pozerá sa na svetové dejiny objektívne. To navyše znamená, že sa realizuje to, čo povedal Aristoteles, že poézia je pravdivejšia ako história. V histórii nemôžeme vždy preskúmať celú udalosť; je to len úryvok, ktorý leží pred nami, takže často nadobúdame dojem nespravodlivosti. Takto je umelecké dielo pravdivejšie ako história.

Tak vznikla čistá a ušľachtilá koncepcia umenia; očista, katarzia, presahuje súcitu a antipatiu. Divák by sa mal postaviť pred umelecké dielo s čistým, až bohovským pocitom, vidieť pred sebou objektívny, božský obraz sveta a vytvoriť si mikrokozmos. Dramaturg nám v obmedzenom rámci ukazuje, ako súvisí vina a odčinenie, ukazuje nám podrobne, aká je pravda, no dáva tejto pravde univerzálne platidlo. Goethe má na mysli to isté, keď hovorí, že krása je prejavom prírodných zákonov, ktoré by bez krásy nikdy nenašli výraz.

Goethe a Schiller hľadali realizmus, ale bol to idealistický realizmus. Dnes si myslíme, že realizmus môžeme dosiahnuť presným kopírovaním prírody. Schiller a Goethe by povedali, že to nie je celá pravda; zmyslový svet predstavuje len časť toho, čo je vnímateľné a chýba mu duchovné; ani to nemôžeme považovať za pravdu, ak do diela súčasne nevnesieme celú výjav prírody. Umelecké dielo je však stále len výťažkom zo skutočnosti. V tom, že sa snažili o pravdu, nemohli priznať bezprostrednú pravdu prírody.

Týmto spôsobom sa Schiller a Goethe snažili prebudiť idealizmus, ktorý skutočne existoval v skorších dobách. V Dante máme

reprezentáciu nie vonkajšej reality, ale toho, čo sa odohráva v ľudskej duši. Neskôr ľudia požadovali vidieť duchovno vo vonkajšej forme. Goethe v *Grosskopfte* ukázal, ako každý, kto zhmotní ducha, podlieha bludom; Touto materializáciou duchovna sa zaoberal aj Schiller. V tom čase sa v tomto smere veľa vyšetrovalo; a veľa z toho, čo dnes nazývame spiritualizmom, zapájalo pozornosť mužov. V tomto spočíva príležitosť *Geisterseher*, ktorý sa zaoberá týmito vecami. Predtým, ako sa Schiller prebojoval pomocou kantovstva a umenia k vyšším názorom, vykreslil nebezpečenstvá, ktorým je vystavený každý, kto hľadá duchovno vo vonkajšom svete a nie v sebe. To je pôvod *Geisterseher*.

Princ, ktorému sa odcudzila viera a ktorý nie je dosť silný na to, aby prebudil duchovno vo vlastnej duši, je veľmi vzrušený zvláštnym prorokom, ktoré mu záhadný cudzinec oznámi a ktoré sa krátko nato naplní. V tomto rozpolžení sa zaradí medzi podvodníkov, ktorí šikovne využívajú určité okolnosti, aby ho priviedli do stavu mysle, v ktorom bude vnímavý pre zjavenie ducha. Obchod pokračuje, keď ho zrazu preruší cudzinec a odhalí trik; ale sám vytvorí zjavenie namiesto toho podvodníka a toto zjavenie je dôležitým vyhlásením pre princa. Princ je zmietaný pochybnosťami, lebo týmto cudzincom nie je nikto iný ako muž, ktorý mu práve prorokoval; a čoskoro si začne myslieť, že obe strany sú zapletené do sprisahania od podvodníka, hoci bol zamknutý, čoskoro utiekol. Nové a nevysvetliteľné udalosti ho nútia usilovať sa o vysvetlenie všetkých tajomstiev; v dôsledku toho sa dostáva do úplnej závislosti od okultnej spoločnosti, pričom stráca všetku morálnu stabilitu. Román nebol nikdy dokončený. Sú v nej zastúpené strašným spôsobom boje hľadača duchov; vidíme, ako túžba po duchovnom vedie človeka nadol, keď ho hľadá vo vonkajšku. Nikto, kto lipne na materiáli, aj keby sa len snažil nájsť duchovno zjavujúce sa v rozumnej forme, nemôže preniknúť k duchovnu. Duchovno sa musí odhaliť v duši

človeka. Román nebol nikdy dokončený. Sú v nej zastúpené strašným spôsobom boje hľadača duchov; vidíme, ako túžba po duchovnom vedie človeka nadol, keď ho hľadá vo vonkajšku. Nikto, kto lipne na materiáli, aj keby sa len snažil nájsť duchovno zjavujúce sa v rozumnej forme, nemôže preniknúť k duchovnu. Duchovno sa musí odhaliť v duši človeka. Román nebol nikdy dokončený. Sú v nej zastúpené strašným spôsobom boje hľadača duchov; vidíme, ako túžba po duchovnom vedie človeka nadol, keď ho hľadá vo vonkajšku. Nikto, kto lipne na materiáli, aj keby sa len snažil nájsť duchovno zjavujúce sa v rozumnej forme, nemôže preniknúť k duchovnu. Duchovno sa musí odhaliť v duši človeka.

To je pravé tajomstvo duchovna; preto to umelec vidí najskôr ako krásu. Krása, dobytá a preniknutá duchom, sa stáva skutočnosťou v umeleckom diele. Preto je to hodnotný materiál duchovna. Krásno bolo pre Schillera spočiatku jediným prostriedkom, ktorým sa mohla odhaliť. S túžbou hľadel späť do čias Grékov, keď existoval iný prostriedok na prebudenie duchovna: keď sa človek pozdvihol k božskému, pričom boha znižoval, robil z boha človeka a pozdvihoval sa Božími prostriedkami. Ľudstvo sa teraz musí opäť povzniesť k božskému dobývaním materiálu. Schiller sa vo svojich hrách vždy usiloval vyššie, kým telesné stále viac a viac odpadávalo

Und hinter ihm in wesenlosem Scheme
Lag, was uns alle bändigt, das Gemeine.

ktorý naňho Goethe po smrti kričal, sa stala úplnou pravdou. Slovo „gemein“ sa tu nepoužíva v nízkom, pohrdavom zmysle; je myslená obyčajná ľudskosť, obyčajná ľudská móda, nad ktorú sa Schiller povýšil. Pozdvihol sa ako pravý vidiaci k videniu duchovna.

Musí pred nami stáť ako vzor. To bol celý predmet týchto prednášok; pokiaľ to bolo možné v priebehu niekoľkých hodín, vystopovať túto Schillerovu dušu, ktorá zápasí s tým, ako stúpa k čoraz väčším výšinám duchovného vhľadu a snaží sa uchopiť duchovno, aby ho mohol vtlačiť do zmyslového sveta. V tomto zápase skutočne spoznávame Schillera a v ňom sa skutočne napĺňajú Goetheho slová:

Nur der verdient die Freiheit und das lieben
Der Täglich sie erobern muss.

Slobodu a život si zaslúži len on,
kto ich musí každý deň nanovo dobývať.